

Авторка матеріалу:
- Елла Ситник,
вчителька школи №6
м. Бровари. обл. Київська

ЧИ НЕ ЧАС ГРОМАДЯНАМ УКРАЇНИ ПЕРЕЙТИ ДО Е - ГОЛОСУВАННЯ НА ВИБОРАХ?

Вступ

Електронне голосування - це фіксація волевиявлення виборця з використанням електронних технологій, що включає процес голосування і процес автоматичного підрахунку голосів за допомогою електронних пристроїв та спеціального програмного забезпечення.

Е-голосування часто розглядається як інструмент просування демократії.

Впровадження електронного голосування, напевно, є найскладнішим способом модернізації виборчого процесу і тому вимагає ретельного обговорення та планування. Прорахунки впровадження електронного голосування можуть підірвати довіру до всього виборчого процесу і до держави в цілому. Тому такий спосіб волевиявлення викликає на багато більше критики та спротиву ніж застосування будь - яких інших інформаційних технологій (ІТ) під час виборів.

Приміром, з одного боку, Е-голосування значно зменшує прямий контроль і вплив людини на процедуру виборів. Але, з іншого боку, добросесність виборчого процесу багато в чому залежить від невеликої групи операторів системи. Реальною є загроза хакерських атак. Проблеми з фінансуванням.....

З іншого боку, Е – голосування може прискорити обробку результатів, підвищити доступність і спростити голосування для громадян, зробити неможливими певні поширені методи шахрайства, продемонструвати технічну спроможність та рівень внутрішнього розвитку держави.

На сьогодні електронне голосування існує, як єдиний, або ж як альтернативний спосіб народного волевиявлення. Воно буває з паперовим слідом, що дає додаткові гарантії

фіксації участі у виборах, та контролю за збереженням голосів і без паперового сліду, коли пряма перевірка результатів неможлива.

Процедура передбачає **віддалене** (в неконтрольованому просторі) голосування за допомогою ID паспорта та інтернету, або ж **фізичне** (в контрольованому просторі) голосування на дільницях з підрахунком за допомогою електронних урн, чи з використанням спеціальних засобів та цифрових терміналів.

У найбільших демократичних країнах світу для електронного голосування частіше використовуються виборчі дільниці. Тоді як голосування в Інтернеті застосовується в тих країнах, що переважно невеликі за розміром і не мають історії конфліктів.

Факт існування сучасних технологій і систем е-голосування не вирішує всіх проблеми з реформуванням виборчого процесу. Десь відстає Законодавство. Окремим державам не вистачає коштів та партнерської підтримки. Великий вплив на процес діджиталізації врядування країною мають історичні традиції, стан суспільства, ступінь довіри до влади, готовність і здатність владних інституцій консолідувати суспільство навколо ідеї Е – голосування.

Єдиної досконалої системи електронного голосування не існує, а наявні знаходяться в стані постійного розвитку та вдосконалення.

В державах, що запровадили Е – голосування, обговорюються переваги та недоліки всіх існуючих варіантів. **Держави, що підходять до запровадження Е – голосування (Україна у тому числі) ініціюють суспільне обговорення, щодо самої можливості запровадження електронного голосування на виборах.**

Формуючи власний національний проєкт електронного голосування ми маємо враховувати загальні рекомендації Венеціанської Комісії у яких йдеться про те, що: *«Електронне голосування може використовуватися лише за умови, коли:*

→ система є безпечною/захищеною і надійною;

→ система електронного голосування є прозорою, тобто надає можливість перевірки щодо її функціонування;

→ виборці мають нагоду одержати підтвердження свого вибору і виправити його у разі допущення помилки;

→ за для полегшення перерахунку голосів у разі конфліктної ситуації може передбачатися процедура роздрукування голосів

Відомо, що діалог між державою та суспільством, з приводу запровадження Е – голосування, інформаційну компанію, просвітницьку роботу варто починати як можна раніше. Щоб забезпечити широке суспільне визнання, держава повинна переконати виборців у тому, що нові технології голосування мають явні переваги. Якщо голосування

стане простішим, доступнішим і зручнішим для громадян, вони зможуть легше прийняти та підтримати нову систему

Досвід інших країн

Електронна система голосування вже запроваджена у багатьох країнах світу: США, Канаді, Бразилії, Індії, Бельгії, Австралії, Естонії, південній Кореї.

У Великобританії, Німеччині, Франції, Іспанії, Португалії, Італії, Норвегії, Швейцарії, Росії, Казахстані, Японії, Китаї проводяться експерименти з її використання.

Естонія

Держава демонструє найбільш успішний досвід запровадження Е – голосування. Постійно нарощує технологічні можливості системи, вдосконалює механізм здійснення процедури голосування, гнучко реагує на всі виклики часу.

Приміром у ввела законодавчо електронний підпис, цифрові посвідчення особи - ID-картки, споряджені кодом і мікročіпом, що містить візуальні дані на картці, а також двома цифровими сертифікатами, призначеними для перевірки особи.

США

Відповідно до Закону про сприяння виборам в Америці (2002 р.), Сполучені Штати спрямували значні інвестиції на машини для голосування, у більшості випадків на такі, які не передбачали паперовий слід.

У 2005 та 2007 рр. були опубліковані рекомендації щодо системи добровільного голосування в США (Voluntary Voting System Guidelines – VVSG), що на даний час залишаються найповнішими рекомендаціями зі специфікаціями та вимогами щодо сертифікації машин для голосування.

У суспільстві ведеться жвава дискусія, щодо вдосконалення процедури голосування.

Індія

Пілотний проект запровадження Е – голосування в цій країні розпочався в 1982 році. З 2002 року машини для голосування працюють по всій території Індії. Держава використовує недороге обладнання та порівняно прості технології. Спочатку індійська система організації виборів не передбачала паперового сліду. Однак полеміка навколо ймовірних проблем через можливі хакерські втручання підштовхує суспільство до реформування процедури Е- голосування.

Венесуела

У 2004 році у Венесуелі було запроваджено електронне голосування через Інтернет.

Відомо, що Е-голосування, як правило, знімає велику частину відповідальності за виборчий процес з тисяч посадових осіб на виборчих дільницях і покладає цю відповідальність на центральну виборчу адміністрацію та тих, хто впроваджує систему е-голосування.

Довіра до неупередженості цих органів управління виборами у венесуельців була дуже низькою. У них виникли побоювання, що нова система Е-голосування буде використовуватися для маніпулювання результатами. Щоб виправити брак довіри, на виборах 2005 р. влада запропонувала суспільству скористатися системою паперових слідів голосування та запровадила масове перерахування паперових слідів на 45 відсотках виборчих дільниць.

Бразилія

Впровадження Е-голосування в Бразилії мотивувалося економічними чинниками та наміром запобігання шахрайству. Владою був розроблений багаторічний план поступового запровадження модернізації виборчого процесу. Одним з важливих кроків на шляху до запровадження Е – голосування , був організований у 2009 році конкурс хакерів для формування додаткової впевненості в обраних технологіях.

Південна Корея у 2005 році ввела систему електронного голосування першою в Азії.

Нідерланди.

У 2008 р. Е-голосування було призупинене після 20 років використання. Тоді активістам вдалось переконати суспільство у тому, що системи, які використовуються, за певних обставин можуть поставити під загрозу таємницю голосування.

Ірландія

У 2005 - 2009 рр. Ірландія інвестувала понад 60 мільйонів євро в систему електронного голосування. Та коли спеціалісти заявили, що система не готова до використання, ненадійна і потребує додаткових дорогих модифікацій, в Ірландії вирішили тимчасово відмовитися від Е- голосування.

Німеччина

У 2009 р. Е-голосування було визнано неконституційним. Відповідно до Конституції всі вибори мають бути публічними. Конституційний Суд постановив, що цей принцип вимагає, щоб основні етапи виборів, включаючи голосування та підрахунок голосів, підлягали

громадській перевірці, що не повинна вимагати спеціальних знань. Важливим питанням також вважався незалежний метод виявлення будь-яких помилок обчислення. Усі такі питання, як цифрова ідентичність, цифрова ідентифікація, цифрові підписи, захист даних, збереження даних, а також правила сертифікації й аудиту для громадян Німеччини виявились дуже актуальними.

Велика Британія

У 2005 році, після різноманітних пілотних випробувань на місцевому рівні, було зроблено висновок, що системи Е-голосування дорого, не призвели до збільшення явки до виборчих дільниць та не забезпечують належний слід для перевірок. До голосування на папері було більше довіри.

Бахрейн

У 2006 р. всього за декілька тижнів перед початком першого Е-голосування уряд вирішив повернутися до паперового голосування через тиск із боку опозиції, яка підозрювала намір фальсифікувати результати голосування.

В **Україні** спеціалісти та експерти вже достатньо давно обговорюють проблему електронних виборів. В 2011 р., у Верховній Раді був зареєстрований законопроект №8656 «Про концепцію запровадження системи електронного голосування». Пізніше, 06.03.2019 р., законопроект №10129 «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення виборчих прав громадян України шляхом запровадження на виборах голосування поштою та інтернет-голосування». Жоден з законопроектів не отримав належної підтримки. З 01.01.2020 р. в Україні набрав чинності новий Виборчий Кодекс, але механізм голосування та підрахунку голосів поки, що залишається старий.

Зарубіжні партнери діляться досвідом з Україною. На спільних дискусійних майданчиках формуються найкращі рекомендації, щодо імплементації міжнародного досвіду в українські реалії. Ми на шляху до змін.

Цитата сторони «ЗА»

1. (...) Існуюча виборча система України потребує суттєвих змін шляхом запровадження новітніх технологій для голосування, що дозволятимуть повною мірою забезпечити виборчі права громадян, зробити процедуру виборів гнучкою для виборців, швидкою у підрахунку голосів, надійно захищеною від зовнішніх втручань (фальсифікацій), розрахованою на багаторазове використання із залученням мінімальної кількості людей та здатною заощадити значні фінансові ресурси держави.

З Пояснювальної записки до проєкту Закону України "Про Концепцію "Запровадження системи електронного голосування в Україні" «<https://ips.ligazakon.net/document/GF6OG00A?an=3>

2. (...) Перебування громадянина поза місцем свого постійного або переважного проживання під час проведення голосування не повинно бути підставою для позбавлення чи обмеження його права на участь у виборах до органів державної влади, оскільки це суперечить Конституції України.

Я глибоко переконаний, що сучасна система голосування та підрахунку голосів в Україні є рудиментом, від якого потрібно позбавлятися.

Ігор Караваєв, юрист «Вибори онлайн в Україні: реалії та перспективи» <https://jur-gazeta.com/publications/practice/informaciyne-pravo-telekomunikaciyi/vibori-onlayn-v-ukrayini-realiyi-ta-perspektivi.html>

Аргументи сторони «ЗА»

- **Швидший підрахунок голосів.** (Технологічно система може забезпечити безперервний, автоматичний підрахунок голосів онлайн, в ході безпосередньої процедури виборів)
- **Точніші результати через виключення фактору помилок.** (Використання сертифікованої, апробованої сервісної програми, яка не передбачає прямого використання людських ресурсів під час підрахунку голосів.)
- **Потенційне зростання рівня участі та явки на виборах.** (Мова йде про включення (інклюзію) – політичне та технологічне посилення спроможності громадян до участі у політиці)
- **Краще пристосоване до потреб все більш мобільного суспільства.** (Мова йде про можливість кожної людини скористатися своїм виборчим правом незалежно від її місця перебування)
- **Попередження шахрайства на виборчих дільницях та під час підбиття підсумків завдяки зниженню втручання людини.** (Запровадження Е – голосування як правило, знімає велику частину відповідальності за виборчий процес з тисяч посадових осіб на виборчих дільницях і покладає цю відповідальність на Центральну Виборчу комісію та тих, хто впроваджує систему Е-голосування. А це значно менше коло осіб впливу)
- **Підвищення рівня доступності.** (Приміром, аудіо-бюлетені для незрячих виборців, а також голосування в Інтернеті для виборців, які не залишають свій дім, та виборців з-за кордону.)
- **Можливість використання багатомовних користувацьких інтер-фейсів.** (В умовах багатомовного електорату відповідно налаштовані машини можуть слугувати краще, ніж паперові бюлетені.)

- **Зменшення псування виборчих бюлетенів.** *(Система голосування може попередити виборців щодо будь-яких недійсних варіантів голосування.)*
- **Потенційна економія коштів.** *(Поки що така можливість існує у віддаленій перспективі)*
- **Голосування в Інтернеті може знизити поширеність торгівлі голосами.** *(Допускається можливість голосування декілька разів впродовж виділеного на вибори часу, за умови, що буде зарахованим лише останнє рішення)*

Впровадження електронного голосування. Основні аспекти
<https://www.idea.int/sites/default/files/publications/introducing-electronic-voting-essential-considerations-UK.pdf>

Цитата сторони «Проти»

(...) Ми вважаємо, що наразі зарано проводити подібне тестування, оскільки пілотування цієї технології без достатньої підготовки може завдати шкоди цілісності та успішності виборчого процесу.

Ми вважаємо, що Міністерству цифрової трансформації не варто продовжувати експеримент до проведення повного циклу консультацій із зацікавленими сторонами, а саме: громадянським суспільством, керівниками виборчих процесів та міжнародними експертами, на відповідальному шляху до цифровізації виборів в Україні. (...) **Ми вважаємо, що наразі ризики впровадження таких технологій є значно більшими за можливі переваги.** Довіра громадськості до законності та прозорості виборчого процесу є пріоритетом.

Із «Спільної заяви щодо пілотування Інтернет-голосування під час місцевих виборів у жовтні 2020 року»; підписанти – 37 Громадські організації
<https://www.oporaua.org/statement/vybory/20122-spilna-zaiava-shchodo-pilotuvannia-internet-golosuvannia-pid-chas-mistsevikh-vivoriv-u-zhovtni-2020-roku>

(...) Якщо ж врахувати недовіру громадян України до державних і приватних сервісів щодо зберігання персональних даних, швидкість впровадження інфраструктурних рішень: 4G, рідерів ID-карток у державних установах, інтернет в міському транспорті тощо, **онлайн-голосування стане масовим не скоро. Якщо взагалі це трапиться найближчим часом.**

Павло Белоусов, Онлайн-вибори в Україні: бути чи не бути?
<https://www.radiosvoboda.org/a/30792276.html>

(...) Впровадження інтернет-голосування на виборах як способу ізоляції людей в умовах пандемії може посилити поляризацію суспільства та сприяти появі спільнот, які не обізнані з позицією опонентів та не готові вести дискусію.

Аналітик ОПОРИ: Пандемія – не найкращий час для інтернет-голосування на виборах <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3015681-analitik-opori-pandemia-ne-najkrasij-cas-dla-internetgolosuvanna-na-viborah.html>

Аргументи сторони «Проти»

- **Обмежена відкритість і розуміння системи тими, хто не є експертами.** (Доля виборів може опинитися в руках невеликої групи операторів, що обслуговують систему, через брак відповідної освіти можливих наглядачів, закритістю кодів доступу...)
- **Потенційне порушення таємниці голосування.** (ІКТ побудовані на можливості в любий момент відслідкувати джерело і зміст інформації, особливо за систем, які одночасно виконують функції аутентифікації виборців і голосування.)
- **Ризик маніпулювання інсайдерами з розширеним доступом до системи або хакерами ззовні.** (На сьогодні немає жодної системи з 100% гарантією захисту від несанкціонованого стороннього втручання. Крім того розробники технологій і програм, які за звичай не є частиною конкретної держави – замовника можуть вдаватися до провокацій, шантажу, або саботування за для втручання у вибори)
- **Зростання витрат на придбання та обслуговування систем е-голосування.** (Технологічно, будь – яка система Е – голосування, потребує постійної модифікації та налаштування, що збільшує витрати на обслуговування на тлі періодичного використання втручання. Зростають витрати на інфраструктуру й оточуюче середовище, наприклад, на електропостачання, технологію зв'язку, температуру, вологість.)
- **Обмежені можливості перерахунку.** (Онлайн – фіксація голосів, залежна від програмного забезпечення і тому перерахунок втрачає будь – який сенс. Відсутність паперового сліду взагалі робить перерахунок голосів, як спосіб контролю над виборчим процесом, нікчемним)
- **Потреба в додаткових інформаційних кампаніях для виборців.** (Цей чинник більш актуальним для держав – «початківців»)
- **Запровадження Е – голосування інколи може стримуватися існуючою правовою базою держави.** (Е – голосування потребує нормативно – правового регулювання з боку законодавчої влади, але за умови якщо суспільство готове до таких трансформацій, готове поступитися частиною довготривалої традиції державотворення)

- **Можливий брак довіри з боку громадськості до виборів у режимі е-голосування.** (*В державах, де немає довіри до чинної влади, виявляється брак довіри до всіх заходів, які вона запроваджує.*)

Впровадження електронного голосування. Основні аспекти
<https://www.idea.int/sites/default/files/publications/introducing-electronic-voting-essential-considerations-UK.pdf>

ВИСНОВКИ

Світове товариство прийшло до думки, що цифрова демократія позитивно вплине на формування громадянського суспільства, сприятиме становленню електронного врядування, використовуватиме на користь людини досягнення науково – технічного прогресу. Цифрові технології надають громадськості більш доступні та швидші можливості для е – активізму.

Але слабкі сторони операційних, технічних або юридичних основ можуть дискредитувати не лише е-голосування, а й весь виборчий процес, особливо за умови високих політичних ставок на виборах. Світова практика доводить, що існує ризик розчарування і відмови від електронного голосування.

Більше 10 років навколо цієї проблеми триває дискусія в Україні. Ми знаходимось на стадії прийняття стратегічного рішення: «Бути чи не бути Е – голосуванню в найближчій перспективі». Влада запрошує суспільство до широкого діалогу, щодо наповнення реальним змістом ідеї: «Держава в смартфоні».

ГЛОСАРІЙ

1. **Електронне урядування** включає в себе **е-демократію** та постачання **е-публічних послуг**.
2. **Е-демократія** передбачає використання ІКТ в демократичних процесах, дозволяє приймати участь в них будь-якій зацікавленій стороні безвідносно місцезнаходження. Вона об'єднує виробників політики та громадян у нову форму взаємодії та прийняття рішень, за якої стає максимально доступною інформація про думку громадськості, потреби, очікування та інтереси громадян.
3. **Е-вибори, е-референдум, е-ініціативи** – визначені Законом процедури, що передбачають використання ІКТ у зазначених політичних заходах.
4. **Е-голосування** – передбачає використання ІКТ на виборах чи референдумах, як мінімум, для підрахунку голосів.

5. **Е-парламент** – використання ІКТ парламентом, парламентарями, адміністративним персоналом для виконання своїх завдань, особливо з метою залучення громадян.
6. **Е – уряд** – використання ІКТ органами державної виконавчої влади для виконання своїх функцій, з широким залученням громадян.
7. **Е-послуги** – це вид діяльності, що передбачає опублікування інформації електронними засобами.

ЛІТЕРАТУРА

1. ВІСНИК Центральної виборчої комісії. №3 (27) 2013 р. – Режим доступу: http://www.cvk.gov.ua/visnyk/pdf/2013_3/Visnik_3_2013_st_11.pdf
Європейський інформаційно-дослідницький центр
2. Дмитро Хуткий. Інтернет-голосування: виклики та рішення. Аналітична записка. – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/343917458_Internet-golosuvanna_vykliki_ta_risenna_Analiticna_zapiska
3. Е-демократія в Україні: рекомендації щодо впровадження політики та забезпечення її результативності. Автори: Сергій ПАНЦІР Андрій КОГУТ. – Режим доступу: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28784.pdf>
4. Електронна демократія. Біла книга державної політики. – Режим доступу: <http://dialog.lviv.ua/wp-content/uploads/2016/02/Elektronna-demokratiya.pdf>
5. Європейська хартія участі молоді в громадському житті на місцевому та регіональному рівні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eucharter.pedagog.org.ua/text/charter/src.html>
6. Катерина Куницька. Голосування онлайн: чому в ініціативі Зеленського ризиків більше, ніж переваг. – Режим доступу: <https://netfreedom.org.ua/article/golosuvannya-onlajn-chomu-v-iniciativi-zelenskogo-rizikiv-bilshe-nizh-perevag>
7. Майбутнє Інтернет-голосування | Онлайн-семінар IFES. – Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=LqBBSqk5OdM&feature=youtu.be>
8. Про Е-демократію в Україні: рекомендації щодо впровадження політики та забезпечення її результативності. – Режим доступу: http://radaprogram.org/sites/default/files/infocenter/piblications/edemokratiya_text.pdf. Інформацію підготувала Олександра Савчук, аналітик ЄІДЦ

9. Питання впровадження електронної системи голосування [Електрон. ресурс]
//Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні. – Режим
доступу: <http://proeto.com.ua/pravo/derzhavne-budivnictvo-i-miscevesamovryaduvannya-v-ukrayini/pitannyavprovadzhennya>